

تفکر از دیدگاه ائمه اطهار(ع)/ عقل محبوب ترین موجود نزد خداست

پایه ها و مبانی اساسی مکتب اسلام بر تفکر و تعقل استوار است.

خبرگزاری مهر-گروه دین و اندیشه: پایه ها و مبانی اساسی مکتب اسلام بر تفکر و تعقل استوار است. پیامبر اکرم(ص) که پرورش یافته این مکتب هستند و تربیت ایشان، تربیت قرآن و معلمشان خداوند است، سعی داشتند بنیادی منطقی را بر تعلیم و تربیت، خدانشناسی، انسان شناسی و خود شناسی انسان ها حاکم کنند. روایات و احادیث اسلامی نیز به عنوان یکی از منابع اربعه فقه اسلامی و یادگارهای گران مایه پیشوایان معصوم(ع)، بیشترین تأکید را درباره این موضوع، یعنی «#تفکر و اندیشه» در خود نهفته دارد. بزرگان دین ما آن چنان به این موضوع عنایت و توجه کرده اند که از آن به عنوان «#بهرترین عبادت» یاد می کنند، چنان که مولای متقیان، علی (ع) در کلام والای خود چنین می فرمایند: بهترین عبادت، به کار انداختن نیروی تفکر و تعقل است.

از دیدگاه معصومان(ع)، در وجود انسان هیچ موهبتی به اندازه موهبت عقل و نیروی فکر، ارزش حیاتی و انسانی ندارد، قیاس شدنی با هیچ نیروی دیگری نیست. اصولاً، قوای خدادادی و موهبت های انسان هنگامی برای او سودمند است که تحت رهبری و کنترل کامل باشد و مواهب اکتسابی، فقط از طریق اعمال نیروی عقل و فکر برای انسان تحصیل می شود. برخورداری انسان از موهبت ایمان و معرفت و دانش گرفته تا موهبت های زودگذر مادی دیگر، همه و همه، در سایه تعقل و تفکر بوده و هر نوع تکامل و ترقی معنوی و مادی انسان، مرهون به کارگیری این موهبت بزرگ و مقدس است.

در روایتی از امام باقر(ع) چنین آمده است:«#آن هنگام که خداوند عقل را آفرید، از او خواست سخن گوید. سپس به او فرمود: به من روی کن. پس روی کرد. سپس فرمود: روی برگردان. پس روی برگردانید. سپس فرمود: قسم به عزت و جلالم، موجودی محبوب تر از تو نزد خود نیافریدم.» همچنین از پیامبر اکرم(ص) نقل شده است که فرمودند:«#خداوند به بندگانش، چیزی بهتر از عقل بخشیده است؛ زیرا خوابیدن عاقل از شب بیداری جاهل و نادان بهتر است و در منزل بودن عاقل، از مسافرت جاهل به سوی حج و جهاد نیکوتر است، خدا پیامبر و رسولی را تا آن زمان که عقلش کامل نشود و بر عقول تمامی امتش برتری نیابد مبعوث نکرد.»

امام صادق (ع) فرمودند:«#بهرترین عبادتها، مداومت بر تفکر درباره خدا و قدرت اوست.» در فرازی دیگر امام صادق(ع) می فرمایند:«#بیشترین عبادت اباذر که رحمت خدا بر او باد، اندیشه و عبرت گرفتن بود.» از امام صادق(ع) نقل شده است که فرمودند: یک ساعت تفکر، از یک سال عبادت بهتر است.» از امام صادق (ع) پرسیدند:«#معنای یک ساعت تفکر بهتر از عبادت یک سال است، چه کیفیتی دارد؟» ایشان فرمودند:«#انسان به خانه های ویران و منزل هایی که ساکنان خود را از دست داده است، بنگرد و از عاقبت آن عبرت بگیرد.

معمر از امام رضا(ع) شنیده است که می فرمودند:«#عبادت به کثرت نماز و روزه نیست، بلکه عبادت اندیشه در امر پروردگار است.» در حدیثی از موسی بن جعفر(ع) به هشام بن حکم آمده است:«#خداوند بر مردم دو حجت دارد: حجت آشکار و حجت پنهان. حجت آشکار، رسولان و انبیا و امامان هستند و حجت باطنه، عقول و افکار است.»

بهره همه مردم از این موهبت عالی الهی یکسان نیست، ولی هرکس می تواند با استفاده از همان بهره ای که در ظرفیت وجودی اش به عنوان ودیعتی خدادادی نهاده شده است، راه صلاح و سعادت خویش را باز یابد و یا به کارگیری آن، به بهره هایی معنوی و مادی نائل شود که شایسته اوست. از دیدگاه خواجه عبدالله انصاری:«#خدایا، به کسی که عقل دادی، چه ندادی و به کسی که عقل ندادی، چه دادی!» هیچ کس را نمی توان به این دلیل سرزنش کرد که از مراتب عالی عقل برخوردار نیست یا نصیب کمی از این موهبت ملکوتی دارد. صاحبان عقل و فکری را که از همان مقدار بهره عقلی خود استفاده نکنند و آن را برای یافتن طریق سعادت و موفقیت و مبارزه با مشکلات به کار نگیرند یا از عقل و فکر خود، در راههای فساد و تباهی و ضلالت استفاده کنند، می توان به اندازه عقل و فکرشان سرزنش کرد.

نتیجه گیری

پایه ها و مبانی اساسی مکتب اسلام بر تفکر و تعقل استوار است. پیامبر اکرم(ص) که پرورش یافته این مکتب هستند و تربیت

ایشان، تربیت قرآن و معلمشان خداوند است، سعی داشتند بنیادی منطقی را بر تعلیم و تربیت، خداشناسی، انسان شناسی و خود شناسی انسان ها حاکم کنند. از این رو، انسان ها را به تفکر و تدبر دعوت می کنند و می خواهند که هیچ چیز را بدون استدلال و استنتاج نپذیرند؛ زیرا می دانند که اگر پیش از فهمیدن هدف اصلی دین، وارد پروژه دین شویم، به سلسله ای از احکام پراکنده و جمع ناپذیر و غیر عملی دست خواهیم یافت.

بنابراین، اساس دعوت نبوی، دعوت با روش اندیشه ورزی و تفکر محور است. بدون تفکر در هدف نهایی خلقت و دین و ... نمی توان اصول زندگی را استنباط کرد. همچنین، درک هدف بعثت و دعوت پیامبر(ص) نیز دشوار خواهد بود؛ زیرا اساس این دعوت، مبتنی بر اندیشه است، طبق فرمایش ها و دستورهای پیامبر(ص) در زمینه تفکر، نداشتن تفکر موجب بدفهمی و کج فهمی شده و اسلام و دین و جامعه ما، کوچک و یک بعدی می شود که خطر بسیار بزرگی است.

پیامبر(ص) در سیره تربیتی خود سعی دارند با شیوه هایی مؤثر، انسان ها را به تفکر و تعقل، ترغیب و تشویق کنند تا عواملی را که مانع تکامل انسان است و او را از تعقل و سیر پروردگار باز می دارد، بر طرف کنند. بنابراین، از شیوه ها و روش های متنوع و متعددی در آموزش مسئله محور و تفکر محور بهره می جویند. از این رو، لازم است تمام نظریه های اجتماعی، اخلاقی، تربیتی، آموزشی و عبادی و تحریف شده و آسیب پذیر می رسیم که نمی تواند جامعه را بسازد و با استکبار و به ویژه، استکبار فکری دست و پنجه نرم کند. آموزش و پرورش که متولی اصلی فرهنگ سازی و آموزش در جامعه است، باید کل برنامه های آموزشی و تربیتی خود را در زمینه تفکر محوری و اندیشه مداری هدایت کند.